

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

Допущено до захисту

Завідувач кафедри
д. психол. н., доцент Ю. О. Асєєва

(підпис)

«____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Зі спеціальності _____ 053 Психологія _____

(шифр та найменування спеціальності)

За освітньою програмою _____ «Психологія» _____

(назва освітньої програми)

На тему: **«ВПЛИВ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ УЧНІВ НА НАВЧАЛЬНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Виконавець:

студентка 4 курсу 41П групи
факультету ФЕУП

_____ Столярова Валентина Леонтіївна
/підпис/

Науковий керівник

ст. викладач кафедри МПП, доктор
філософії в галузі філософії

_____ І.М.Орленко
/підпис/

Одеса -2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1 Поняття «тривожність», причини її виникнення та види тривожності у науковій літературі	7
1.2. Тривожність у дітей молодшого шкільного віку	12
1.3. Теоретичні основи проблеми саморегуляції у подоланні тривожності у молодшому шкільному віці.....	17
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	22
2.1. Організації та методи дослідження.....	22
2.2. Експериментальне вивчення рівня тривожності у молодших школярів	24
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК МЕТОД ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	34
3.1 Розробка та впровадження програми позаурочної діяльності «У здоровому тілі – здоровий дух» щодо зниження рівня тривожності у молодших школярів.....	34
3.2 Порівняння констатуючого та контрольного етапу експерименту	40
3.3. Надання психологічних рекомендацій педагогам та психологам щодо роботи з учнями з різним рівнем тривожності.....	50
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Молодший шкільний вік є дуже непростим періодом для дітей. У цей час, у житті дітей відбуваються великі зміни, дитина починає нести особливу відповідальність за своє навчання та поведінку, а ще вона набуває нову соціальну роль в суспільстві. У цей період, у дитини з'являються різні обов'язки, стає необхідним знаходити спільну мову з вчителями та незнайомими однолітками. На фоні цих труднощів, несформована психіка дитини може не впоратися з новими випробуваннями, дитина може стати неспокійною, асоціальною, невпевненою у собі, пригніченою. У молодшого школяра можуть виникнути проблеми з адаптацією.

Загальновідомим є те, що такі емоційні прояви, як занепокоєння і тривога присутні в нашому житті постійно, поряд із радістю, здивуванням та інтересом до навколишнього світу. І тривога вважається звичайним та нормальним явищем. Але якщо вона починає переслідувати людину, викликаючи у неї стан стресу, який не проходить, то тут можна припустити, що вона відчуває постійну безпідставну тривожність. У психології ця проблема дуже актуальна. Серед негативних переживань тривожність займає важливе місце. Вона часто знижує працездатність і продуктивність дитини, що призводить до труднощів у спілкуванні.

Особливо актуальна дана проблема у молодшому шкільному віці, коли відбувається різка зміна діяльності дитини, яка потребує мобілізації її пізнавальних та особистісних ресурсів, з чим деяким дітям не завжди вдається впоратися без дорослих, й при негативному співпадінні обставин, це призводить до виникнення тривожності. Тривога також може видавати себе за інші проблеми. Дитина стає невпевненою, у неї фізично може піднятися температура, якою вона аргументуватиме своє бажання залишитися вдома. Саме тому так важливо вчасно провести роботу з дітьми, яка допоможе зменшити рівень тривожності. І одним із способів боротьби з тривожністю її подолання є методи саморегуляції. Підбираючи методи саморегуляції для школяра молодшого віку, слід враховувати індивідуальні особливості особистості, а також треба забезпечити дитині високу емоційну зацікавленість у цьому методі. Основною метою методик саморегуляції є запобігання появи

тривожних розладів. Тому дослідження особливостей шкільної тривожності і процесу її корекції у учнів молодших класів є актуальним і важливим завданням, що може принести користь як у практику в галузі освіти, так і батькам. Дослідження особливостей шкільної тривожності та методів її корекції у молодших школярів має важливе практичне значення для розвитку педагогічної практики та психологічної підтримки дітей.

Мета та завдання дослідження:

Мета дослідження – теоретично дослідити й емпірично перевірити вплив рівня тривожності учнів на навчальну діяльність. Відповідно до мети, необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити поняття «тривожність», причини її виникнення та види тривожності у науковій літературі;
- описати тривожність у дітей молодшого шкільного віку;
- визначити теоретичні основи проблеми саморегуляції у подоланні тривожності у молодшому шкільному віці;
- провести емпіричне дослідження тривожності учнів у навчальній діяльності;
- розробити та впровадити програму позаурочної діяльності «У здоровому тілі – здоровий дух» щодо зниження рівня тривожності у молодших школярів;
- здійснити порівняння констатуючого та контрольного етапу експерименту;
- сформулювати психологічні рекомендації педагогам та психологам щодо роботи з учнями з різним рівнем тривожності.

Об'єкт дослідження – процес подолання та зниження тривожності у молодших школярів.

Предмет – методи саморегуляції у процесі подолання шкільної тривожності в молодших школярів.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення літератури з даної проблематики); емпіричні (спостереження, анкетування, проєктивні психодіагностичні);

Емпіричне дослідження проводилося за допомогою методик, які були спрямовані на :

діагностику шкільної тривожності (проєктивна методика А.Прихожан), методика «Страхи в будиночках» (М.Панфілова); проєктивна методика «Мої страхи» (А. Захарова), діагностику тривожності за допомогою спостереження (Р. Сірса), анкета тривожності.

Вибірка дослідження: у дослідженні брали участь 46 молодших школярів віком 7-9 років ЗЗСО «Одеський ліцей № 31».

Аналіз досліджень та публікацій: Американський психолог Лазарус Р. писав, що «тривога – емоція, заснована на оцінці загрози; ця оцінка тягне за собою символічні елементи, елементи антиципації та невизначеності» [47].

Ладур Н. вважає, що у тривожних дітей формується неадекватно занижена самооцінка, яка спричиняє негативну афективність, тобто схильності до негативних емоцій [15]. Філіпс Б. наголошував, що «виражені прояви тривоги ми можемо досить часто спостерігати навіть у тих дітей, які добре вчаться, відрізняються сумлінністю та вимогливістю до себе, але орієнтованих на оцінки, а не на отримання знань» [49]. Магур Л. наголошувала на тому, що тривожність у молодших школярів може проявлятися на двох рівнях: психологічному та фізіологічному [16]. Поведінка тривожних школярів певним чином відрізняється від поведінки нетривожних дітей. Надмірно тривожні молодші школярі емоційніше реагують на невдачу, наприклад, на погану оцінку, вони безпорадно починають почуватися погано та невпевнено [11].

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати дослідження можна використовувати для створення корекційних програм виявлення і подолання тривожності для психолого-педагогічної допомоги дітям із підвищеним рівнем шкільної тривожності. Розроблена програма дозволить знизити рівень тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Результати дослідження можуть бути використані

для подальших наукових досліджень у галузі психології щодо корекції тривожних станів дітей молодшого шкільного віку.

Апробація результатів роботи: основні результати дослідження були представлені на міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології» 17 травня 2024 року. (Одеса, 2024 р.), надруковані тези «Вплив рівня тривожності учнів на навчальну діяльність».

Структура роботи: Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний об'єм роботи – 82 сторінки, основна частина робо викладена на 63 сторінках. Робота містить 2 таблиці, 14 рисунків та додатки. Список використаної літератури містить 51 джерело.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі ми провели дослідження впливу рівня тривожності учнів на навчальну діяльність. У результаті отриманих даних, можемо зробити наступні висновки:

1. аналізування поняття «тривожність», причин її виникнення та видів тривожності у науковій літературі показав, що на сьогодні вивчено різні аспекти поняття тривожності, її причини виникнення та різновиди. Науковці наголошують, що у період старшого дошкільного віку тривожність не є стійкою рисою характеру, оскільки вона має ситуативні прояви, зв'язані з процесом становлення особистості. Шкільна тривожність, зокрема, пов'язана з навчанням та взаєминами у школі. Ситуативна тривожність, з одного боку, є нормальним і мобілізуючим механізмом для вирішення проблем, з іншого – може стати проблемою, якщо перетвориться на беспорядність. Особистісна тривожність виявляється у стані безпідставного страху та складності у встановленні стосунків з навколишнім середовищем. Виділяються різні типи тривожності, такі як безпредметна та ситуативна, які можуть бути вродженими або сформовуватися внаслідок виховання та досвіду. Порівняно з хлопчиками, дівчатка частіше переживають тривогу у відносинах з іншими людьми, в той час як у хлопчиків вона більше пов'язана з фізичними небезпеками та авторитетами.

2. Дослідження тривожності у дітей молодшого шкільного віку демонструє, що цей стан проявляється на двох рівнях: психологічному та фізіологічному. На психологічному рівні він виявляється у формі стурбованості, напруги, неспокою, а також відчуття неможливості зробити вибір самостійно. Фізіологічні реакції тривожності включають збільшене серцебиття, швидше дихання та інші симптоми. Зазначається, що тривога може приймати різні форми, такі як відкрита та прихована, і має тенденцію набувати різних проявів у поведінці та сприйнятті. Окрім того, дитина може намагатися виявити тривогу через «маски», такі як агресія чи апатія. Розглянуті також випадки, коли тривога виявляється у формі пасивності або синдрому відмінника. Важливою є своєчасна діагностика та підтримка дітей з тривожністю для забезпечення їхнього здорового розвитку та успішної адаптації у школі та суспільстві.

3. Аналіз теоретичних підходів до проблеми саморегуляції у молодшому шкільному віці, вказує на те, що саморегуляція є ключовим аспектом психічного розвитку у цьому віці, оскільки дитина починає активно вчитися у школі та стикається з новими завданнями та вимогами. Важливою є інтеграція різних методів та підходів до формування саморегуляції, таких як дихальна гімнастика, релаксація, а також розвиток вольових якостей та формування певних навичок самостійного навчання. Також важливо враховувати, що саморегуляція є складним та тривалим процесом, який потребує терпіння та спільної роботи педагогів та батьків. Успішне формування саморегуляції у молодших школярів визначається співпрацею всіх зацікавлених сторін та вчасним початком цього процесу під час сензитивного періоду розвитку.

4. Емпірична частина дослідження була проведена в «Одеському ліцеї № 31», м. Одеса, участь взяли 46 учнів. Середній вік учнів складав 8 років. Експериментальне дослідження складалося із трьох етапів: констатуючого, формуючого та контрольного. Відповідно до визначення ми підібрали методики, які використовували на констатуючому та контрольному етапі експерименту: проєктивна методика для діагностики шкільної тривожності (А. Прихожан), методика «Страхи в будиночках» (М. Панфілова); проєктивна методика «Мої страхи» (А. Захарова), методика діагностика тривожності за допомогою спостереження (Р. Сірса), анкета тривожності.

5. Результати дослідження рівня тривожності на констатуючому етапі експерименту, показав, що високий рівень тривожності переважає у 11 учнів (23,3%), середній рівень тривожності у 14 учнів (29,5%), а низький рівень тривожності в 21 учня (46,8%). За результатами дослідження констатуючого етапу експерименту, ми вибрали тих дітей, які відчувають високий рівень тривожності: високий рівень тривожності спостерігається у 11 молодших школярів (44 %), середній рівень у 14 учнів (56%), низький рівень тривожності не виявлено ні в кого. Виникла необхідність провести роботу з подолання тривожності у молодших школярів. Де потрібне впровадження програми «У здоровому тілі – здоровий дух».

6. Для того, щоб зменшити рівень дитячої тривожності, нами було розроблено та впроваджено програму позаурочної діяльності «У здоровому тілі – здоровий дух»,

що включає методи саморегуляції. Дана програма позаурочної діяльності була реалізована під час формуючого експерименту. Програма містить 7 тематичних розділів з різною кількістю годин у кожному розділі. У першому та другому розділі йдеться про те, що таке правильний спосіб життя і як ми можемо його підтримувати, описуються хвороби і їх ознаки, а також те, як їх запобігти. У третьому та четвертому розділі ми говорили про те, що таке тривожність і страх, як впоратися з тривогою та страхом, чим можна допомогти людині, яка боїться чогось. Молодші школярі відзначили, що страх не завжди несе негативний контекст, часом він допомагає людям зберегти своє життя. На цьому етапі ми почали вчитися діафрагмальному типу дихання, тому що раніше ми обговорили, що діафрагмальне дихання допомагає людині заспокоїтись і впоратися з тривогою.

7. Порівняння констатуючого та контрольного етапу експерименту підтвердило коригуючий вплив позаурочної програми «У здоровому тілі – здоровий дух» на зменшення рівня тривожності учнів початкових класів. Високий рівень тривожності знизився на 52 %, й становить 4%, тобто такий рівень зафіксований у 1 дитини, середній рівень тривожності знизився на 20 %, і тепер становить 20%, тобто у 5 дітей. Низький рівень збільшився на 72 %, й після програми зафіксований у 17 дітей.. Таким чином можна дійти висновку, що на формуючому етапі експерименту, молодші школярі познайомились із методами саморегуляції та успішно навчилися їм. Навички саморегуляції допомагають впоратись молодшим школярам із тривожністю та привести свій емоційний та психічний стан у норму. Після проведення контрольного етапу експерименту можна зробити висновок, що мети програми досягнуто, поставлені завдання виконані.

8. Психолого-педагогічну допомогу дітям із підвищеним рівнем шкільної тривожності можна як етапів: психодіагностика особливостей прояву та рівня шкільної тривожності молодших школярів, основна робота з учням, яка включає в себе розрядку тривоги та формування нових стратегій поведінки у складних ситуаціях, за необхідності – включення до групи розвитку комунікативних навичок або навичок упевненої поведінки – формуючий етап, підсумкова діагностика та розробка рекомендацій. Визначено кілька практичних рекомендацій для педагогів,

що спрямовані на ефективну роботу з тривожними та агресивними дітьми. Перш за все, важливо уникати публічних осудів і зауважень, надаючи перевагу індивідуальному підходу та похвалі за успіхи. Підтримка та позитивне ставлення сприяють підвищенню самооцінки та розвитку довіри до дорослих. Також рекомендується використовувати стимулюючу допомогу та емоційну підтримку для зменшення тривожності та страху у дітей. Націленість на підвищення самооцінки та поступовий розвиток самостійності стають ключовими аспектами в роботі з тривожними молодшими школярами. Для батьків тривожних дітей також важливо дотримуватися подібних принципів, надаючи підтримку, заохочуючи та використовуючи позитивний підхід в щоденному спілкуванні з дитиною. Нарешті, у безпосередній роботі з педагогом-психологом рекомендується використовувати різноманітні прийоми та методи, такі як навчання способів розслаблення, ігри для розвитку комунікативних навичок та малювання для виявлення страхів. Такий комплексний підхід допоможе створити сприятливі умови для психологічного розвитку молодших школярів та подолання їх тривожності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаян Ю. О., Коновалюк О. О. Взаємозв'язок тривожності та навчальної успішності молодших школярів. *Збірник наукових праць: Психологічні науки*. Випуск 2.12 (103). 2014. С. 18-21.
2. Блохіна І.О. Психологічні причини виникнення тривожності у студентів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. (4), 2022. С. 82-86.
3. Булах І.С., Лук'янов А.О. Специфіка становлення самоствердження особистості підліткового віку. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2023. № 13. С. 154-163.
4. Губарь О.Г. Розвиток особистості в підлітковому віці та роль мовлення в процесі її соціалізації. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук.праць*. Київ, 2009. № 14.С. 32-34.
5. Євдокимова Н.О., Тимців М.М. Вплив тривожності старшокласників на оцінку ними якості життя. *Актуальні проблеми психології*. Том VII. 2023. Випуск 38. С. 189-199.
6. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
7. Казаннікова О.В. Особливості прояву тривожності в молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2020. Вип. 1. Т. 1. С.176-180
8. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посіб. Л : ЛьвДУВС,, 2020. 232 с.
9. Карапузова Н., Починок Є. Педагогічна ергономіка в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студентів психолого-пед. ф-ту. П : ПНПУ, 2018. 76 с.
10. Колпакчи О.С. Арт-терапія: курс лекцій: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 288 с
11. Колтунович Т. А. Етичний кодекс психолога : навч.-метод. посіб. Ч : Рута, 2007. 232 с.

12. Кротенко В. І., Бабенко Н. М. Прояви невротичних станів у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис. Спеціальна психологія*. 2014. № 28. С. 285–289.
13. Кудінова М. С. Структурно-компонентний аналіз феномена стресостійкості особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2014. № 1(34). С. 156–173.
14. Куцин Е. Психофізіологічний механізм музикотерапії та її вплив на школяра. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових праць*. 2019. Т. 1, № 72. С. 266–270.
15. Ладур Н.В. Психологічний стан осіб, постраждалих у наслідок Чорнобильської катастрофи. *Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф.* Дніпро: ВВПЗ "ДГУ", 2020. С. 165-168.
16. Магур Л. Танцювально-психологічний тренінг : бібліографія. К : Марич, 2009. 48 с.
17. Малхазов О. Р. Технологія формування емоційної стійкості осіб, що переживають наслідки травматичних подій. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2018. Вип. 2. С. 132-147.
18. Михайлишин У. Б., Шмідзен І. Ю. Методи психічної саморегуляції особистості. *The XXIII International Scientific and Practical Conference «Theoretical and science bases of actual tasks»*. 2022. С. 548–550.
19. Моляко В. Психологічні наслідки чорнобильської катастрофи. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України «Актуальні проблеми психології»*. 2010. Т. 12, № 12. С. 8–21.
20. Мороз О. Методика дослідження стану та проявів мовленнєвої тривожності у молодших школярів із важкими порушеннями мовлення. *Логопедія*. 2015. № 7. С. 55–61.
21. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії : навч. посіб. 3-тє вид. Л : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
22. Неведомська Є., Михайловська Т. Як подолати педагогу тривожність студентів?. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 1(13). С. 131–144.

23. Нерубасська А., Шепелева В. Вплив музикотерапії на психологічний стан людини. *Габітус*. 2023. № 47. С. 200–203.
24. Никончук Н. О. Вплив соціального оточення на розвиток здібностей молодших школярів. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 254–260.
25. Пивоварчик І.М., Пухкан І.В. Особливості саморегуляції особистості в сучасних умовах. *Науковий огляд*. 2021. № 74. С. 53-62.
26. Піддубна Н.Г, Єфімов Д.Е. Проблема шкільних страхів у наукових дослідженнях. *Психологія і особистість*. 2016. № 2(1). С. 97–107.
27. Полударова К.Ф., Царькова О.В. Дослідження рівня шкільної тривожності в учнів восьмого класу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2015. №128. С.218-221.
28. Помиткіна Л. В., Полухіна М. П. Соціально-психологічні чинники шкільної тривожності молодших школярів. *Актуальні проблеми психології*. 2022. №. 10, Вип. 27. С. 482-492.
29. Психодіагностична практика в дошкільних навчально-виховних закладах : навч.-метод. посіб. / упоряд.: Н.М. Заболотна, С.І. Ісаєвич, У.Б. Михайлишин, В.І. Омелянська. Ужгород, 2022. 96 с.
30. Сабат Н.В., Янків Л.І. Діагностика тривожності дітей позбавлених батьківського піклування. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. 2019. № 70. С. 224-229.
31. Синявський В.В., Сергеєнкова О.П. Психологічний словник / ред. Н.А.Побірченко. Київ : Науково-метод. ради МОН України, 2007. 336 с.
32. Складенко О.М. Психологічні особливості дитячих страхів у контексті психокорекційної діяльності шкільного психолога. *Психологія. Зб. наукових праць*. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2023. Випуск 20. С. 133 – 141.
33. Сорока О., Банкул Л. Музикотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія для роботи з молодшими школярами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. № 27. С. 192–195.

34. Татъянчиков А.О. Динаміка шкільної тривожності учнів на етапі переходу до навчання в основній школі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*.2019. №52. С.156-159.
35. Тесленко М.М. Дослідження впливу тривожності підлітка на його статусне положення у групі однолітків. *Психологія і особистість*. 2016. № 10. С. 105-115.
36. Томчук С., Томчук М. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі : монографія. В : КВНЗ «ВАНУ», 2018. 200 с.
37. Тривожні діти: методичні та практичні рекомендації : методично-практ. посіб. / упоряд. А. Шаш. Чернігів, 2013. 46 с.
38. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження: : навч.-метод. посіб. К : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. 206 с.
39. Хоминич О. Г. Психологія емоцій. *Актуальні питання сучасної психології*. 2014. № 4. С. 97-100.
40. Шагар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
41. Шатковська О.І., Кушнір Ю.В. Особливості шкільної тривожності в підлітковому віці як соціально-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2017. С.835-838
42. Шевченко В., Мольченко Д. Психологічні особливості впливу ситуативної тривожності на ефективність публічного виступу. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2016. № 1(16). С. 229–235.
43. Шеремет М., Базима Н. В., Мороз О. В. Мовленнєва тривожність дітей із тяжкими порушеннями мовлення як проблема теорії і практики корекційної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія Психологічні науки*. 2015. № 29. С. 151–160.
44. Ятищук А. Проблеми психології виховання у творчій спадщині. С. Балея : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. К, 2018. 249 с.

45. Ятищук А., Поджинська О. Психологічна адаптація вимушених переселенців за кордоном. *Габітус* 2023. № 53. С. 192–196.
46. Greene Jeffrey A. Bernacki, Matthew L. Hadwin, Allyson F. Self-regulation. *Handbook of educational psychology*. 2024. P.314-334.
47. Lazarus R. Cognitive and coping processes in emotion. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Cgm-krO77HgC&oi=fnd&pg=PA70&dq=Richard+Lazarus+anxiety&ots=ey0by78Dff&sig=ox1-Qwo6Vxi3QHGRXYvFBOpMXtg&redir_esc=y#v=onepage&q=Richard%20Lazarus%20anxiety&f=false (дата звернення 01.02.2024).
48. May R. The meaning of anxiety. WW Norton & Company, URL: <https://psycnet.apa.org/record/2005-05008-000> (дата звернення 01.02.2024).
49. Phillips, B. N. School stress and anxiety: Theory, research, and intervention. *Human Sciences Press*. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1979-22256-000> (дата звернення 01.02.2024).
50. Spielberger, C. D. State-Trait Anxiety Inventory for Adults (STAI-AD). URL: <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Ft06496-000> (дата звернення 01.02.2024).
51. Yeung Wei-Jun Jean; Chen Xuejiao. Achievement gaps before school in Singapore: Family SES, parental values and young children's self-regulation. *Early Childhood Research Quarterly*. 2023. 65. P.352-362.